КУДАЙБЕРГЕНОВА З.С., СУРАНАЛИЕВА К.К.
Ж.Баласагын атындагы КУУ
Kudaibergenova Z.S., Suranalieva K.K.
KNU namedafter J.Balasagyn
ksuranalieva@mail.ru

Э.ИБРАЕВДИН ЧЫГАРМАЛАРЫН ИНТЕРАКТИВДҮҮ ЫКМАЛАР МЕНЕН ОКУТУУ

Изучение произведений Э.Ибраева интерактивными методами

Studying by interactive methods product E.Ibraeva

Аннотация: *кыргыз профессионал акындарынын чыгармаларын илимий изилдөөгө алган эмгектер арбын болсо да, Э.Ибраевдин чыгармачылыгы боюнча илимий, методикалык иштер сейрек кездешет. Макала акындын ырларынын тарбиялык маанисин, мазмунун, окуучулардын жана студенттердин ойлоосуна берген эстетикалык таасирин анализд□□ максатында жазылды.*

Аннотация: *в кыргызской профессиональной литературе встречаются много трудов по произведениям поэтов, но по творчеству Э.Ибраева очень редко используются научные и методические работы. Научная статья написана с целью анализировать воспитательскую роль, содержание и эстетическое влияние на логику учеников и студентов.*

Annotation: *professional poets of being able to study the works of scientific papers, E.İbraevdin on the creativity of the scientific and methodological work are rare .Scientific articles poets educational value,contentpupils and students ,which makes the aesthetic impact Analyzing written .*

Негизги сөдөр:*сатира; поэзия;акын;патриот;эстетика;тема; идея.*
Ключевые слова:*сатира;поэт;патриот;эстетика;тема, идея.*
Keywords:*satire; poetry; poet;patriot;aesthetics;theme;idea.*

Ар бир таланттуу ири сүрөткер өз улутунун адабий-көркөм казынасына өзүнүн чыгармачылык жеке салымын кошуп, өзүнүн тематикалык-жанрдык, мазмундук-стилдик жаңылыктары, өзүнүн көркөм табылгалары жана боектору, автордук кайталангыс өзүнчөлүгү менен айырмаланат. Мындай ири көркөм сөз чеберинин жалпы адабий-көркөм процесске кошкон өзүнчө чыграмачылык үлүшүн,салымын анын адабияттагы ордун, ойногон ролун изилдөө, ал аркылуу жалпы эле улуттук көркөм сөз өнөрүнүн тигил же бул тарыхый-адабий тилкедеги көркөм тенденцияларын, өнүгүүдөгү өзгөчөлүү эстетикалык кубулуштарын ачып аныктоо ар качан адабий илимдин актуалдуу маселелеринен болуп келген.

Биз өзүбүздүн илимий макалабызда ошондой чыгаан инсан, публицист, сатирик акын Э.Ибраевдин өмүрү-чыгармачылыгын иликтөө менен бирге ырларын жогорку окуу жайларда мектептерде кандайча окутуулаарын анализге алууну көздөп олтурабыз. Э.Ибраевдин тарбиялык мааниси ырлары аркылуу мугалимдик даражага жеткени, сатиралары аркылуу коомдогу терс көрүнүштөрдү ашкерелеген коомдун дарыгери болгону, лирикалык ырлары аркылуу жан дүйнөнүн дарыгери катары бааланары акындын күйөрмандары аркылуу айтылып келет. Башка акындан айрмаланып, Ибраевдин жүздөн ашуун ырына ондогон обончу - композиторлор обон чыгарыптыр.

Кыргыз профессионал акындарынын чыгармаларын илимий изилдөөгө алган эмгектер арбын болсо да, Э.Ибраевдин чыгармачылыгы боюнча илимий, методикалык иштер сейрек кездешет. Алгач акындын автобиграфиясынан кыскача маалымат бере кетели, себеби, чыгармачыл инсан с□зсүз түрд□ табылгаларында башынан □тк□рг□н урунттуу окуяларды чагылдыраары баарыбызга маалим. Кыргыздын чыгаан акын жана сатириктеринин бири, журналист, публицист, Кыргыз Республикасынын эл акыны. Эсенгул Ибраев Кыргызстандын Нарын облусуна караштуу Тянь-Шань районундагы Чет-Нура кыштагында 1933-жылы 16-мартта туулган.

1952-жылы Нарындагы педагогиялык окуу жайын бүтүргөн.

1952–1956-жж. Кочкор, Нарын районунун мектептеринде жана райондук комсомол комитеттеринде иштеген.

1951-жылы Кыргыз мамлекеттик университетинин журналистика факультетин аяктаган.

1961–1987-жж. республикалык саясий сатиралык «Чалкан» журналында адабий кызматкер, бөлүм башчы, жооптуу катчы, редактордун орунбасары, башкы редактор болуп иштеген.

1962-жылдан СССР Журналисттер союзунун мүчөсү болгон.

1970-жылдан СССР Жазуучулар союзунун, Кыргызстан Жазуучулар союзунун башкармалыгынын мүчөсү, Нарын «Ынтымак» коомунун президенти болгон.

Бул ыр улуу акын Э.Ибраевдин эл-журтуна айткан керээзи сыяктуу болуп калды.

Кыргыз ССР Жогорку Советинин Грамотасы, Ардак грамоталары менен сыйланган.

1999-жылы Ата Түрк маданий борбору менен Ата Түрк Илим жана тарых боюнча кеңешинин ардактуу академиги,

Биз акындын чыгармачылыгы боюнча ачык сабактын иштелмесин сунуштайбыз.

Тема: Э.Ибраев-кыргыздын чыгаан акыны.

Сабактын максаты:

Билим берүүчүлүк максаты:

Э.Ибраевдин кыргыз поэзиясына кошкон чыгармачылык салымын, алып келген көркөмдүк, идеялык-тематикалык, жанрдык жаңылыктарын, акын катары көркөм өнөрүнүн жекече өзүнчөлүгүн, аныктоо.

□нүктүрүүчүлүк максаты:

Акындын ырларынын идеялык - тематикалык □зг□ч□лукт□рүн окутууда ар кандай ыкмаларды пайдалануу.

Тарбия берүүчүлүк максаты:

Окуучуларды патриоттуулукка, эне тилин сүйүүг□, барктоого, чынчыл болууга тарбиялоо.

Сабактын жабдылышы: Акындын ырлары, маркерлер, плакаттар,буклеттер.

Сабактын башталышы:

Чакыруу этабы:

Сабактын формасы: Кайталоо.

Мугалим: Э.Ибраев ким?

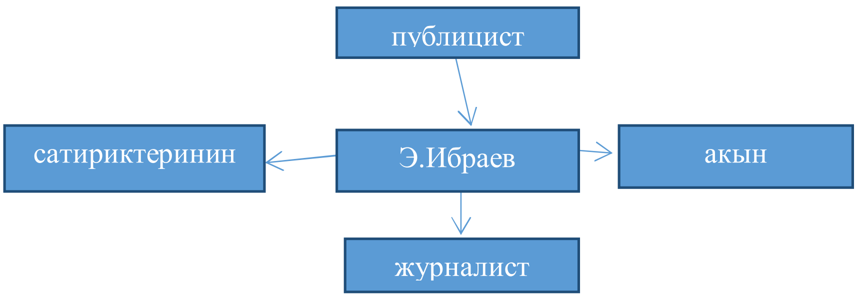

Мугалим:

Акындын чыгармачылыгы тууралуу ким кандай маалымат таап келди?

1-окуучу:

Эсенгул Ибраевдин замандаштарынын айтымында, ал адамгерчиликтүү, көптү билген ойчул, өтө маданияттуу адам болгон.Аны менен калемдеш, жакын санаалаш сырдаш курбусу, Кыргыз Эл акыны, маркум Жалил Садыковдун жубайы Сабира эже Эсенгул Ибраевдин үй-бүлөсү менен жакын ымалада болушкандыктан, аларды жакындан жакшы билерин, ата катары бала-бакырасына күйүмдүү, бөтөнчө камкор адам болгонун т□м□нкүч□ эскерген. “*Эсекемдин ата-энени сыйлаганы, балдарын тарбиялаганы, жубайына мамилеси бөтөнчө эле. Азыр мындай кишини кезиктире элекмин десем жаңылбайм. Жолдошчулукка дагы өзгөчө бекем, нарктуу эле. Жалил экөө үзөңгүлөш болуп жүрдү. Бири-бирибиздикине ат тезегин кургатпай катышып турчубуз. Эсекем үй-бүлөгө өтө камкор, абдан жакшы киши эле».*

2-окуучу:

Кеңеш Жусупов акынды т□м□нкүч□ эскерет:

-Эсекем өмүр бою сынга салгандай, кушту таптагандай өзүн таптап кетти. Адамгерчилиги жагынан, адамдарга, чыгармачылыкка, ишке болгон мамилеси жагынан бул бир сырдуу, бир гана түз жолго басып кеткендей,
ушундай эрки күчтүү өзүн тарбиялап өттү. Анын ырлары да ички дүйнөсүнө жараша таза, адептүү болду.

3-окуучу:

Кыргыз улуттук университетинин профессору **Ниязбек Шаршеев** акынды мындайча баалайт:

- *Кыргыздын көп обончу-композиторлору Эсенгул байкебиздин сөзүнө мыкты-мыкты обондорду жаратыптыр. Угуп отуруп, тан бердим. Кадыресе канат байлап калдым. Албетте, Эсенгул байкенин ырлары эч качан өлбөйт. Элибизге калтырган мурасы эл ичинде экинчи өмүрүн жашай берет. Акындын түбөлүктүүлүгү ушул болсо керек деп ойлойм.*

Кыргызстан эгемендүүлүк алгандан кийинки мезгилде Эсенгул Ибраевдин мамлекеттүүлүктү, Мекенди, эне тилди сактоого, калкты биримдикке, эмгекке чакырган ырлары бүгүн дагы маанисин жоготпой турганы анын "Жан дүйнө жаңырыгы" деген поэмасындагы саптардан көрүнүп турат.

Оң карегим түштүк болсо,түндүк сол жак карегим.Оң бөйрөгүм түндүк болсо,

Сол бөйрөгүм түштүгүм.

Мугалим: Жакшы. Жогорудагы эскерүүл□р акындын эл-жер деп жашагандыгын, кыргыз тилинин тагдырына кабатырлангандыгын, коомдогу терс к□рүнүшт□рдү ашкерелеп, адилеттүүлүктү издегендигин айгинелеп турат. Азыр биз проблемалык окутуу максатында акындын ырларына кайрылалы. Алгач акындын ар кыл темадагы ырларынан к□рк□м окуп, анын маанисин, проблематикасын чечмелейли.

1-окуучу:

" Эң кыйбасым - энекем"

Мен бүрк□лс□м моюнума асылып,
Атакелейт мойтоңдошкон балдарым.
Күлүп-жайнап жазгы гүлд□й ачылып,

Бул ырында учурдагы эң орчундуу, түб□лүктүү "Энени барктоо, сыйлоо" маселеси козголгон. Коомдо □з энесин, атасын сыйлабастан карыялар үйүн□ алып барып салгандар к□п эле кездешет. □з энесинен дагы үйг□ келген конокторду, бала-чакасын, келинчегин артык к□рг□н жаштар дагы бар. Ал эми акындын ырында турмушта канчалык жакын адамдар курчабасын, алардын ичинен эң кымбаты, ардактуусу, ыйыгы энеси экендиги айтылат. Окурмандарды энесин сыйлоого, урматтоого чакырган ыр десек болот.

2-окуучу: Мен дагы автордун

"Баатырларды т□р□г□н, Баатыр барбы энеден...."

аттуу ырын окуп берейин.

Күн кармаган кочушу,
Биз жылынчу от ушу.
Энелердин эрдиги,

Эрдиктердин чокусу. Жогоруда класссташым азыркы учурда энелерге болгон сыйдын солгундап бара жаткандыгын айтты. Буга окшогон кырдаалдарды жашоодон к□п эле к□рүп жатабыз. Биздин улуу муундардын
айтуусуна караганда ата-энеге □йд□ карап сүйл□□, тилинен чыгуу, каяша айтуу деген болгон эмес. Азыр болсо жаш муундардын □зүм билемдиги күч□п бара жаткандай сезилет. Биз окуган ырда энелердин эрдиги, эрдиктердин чокусу, эне сыймык, эне кыбыла экендиги баса белгиленип, апалар үчүн алтындан эстелик тургузса дагы аздык кылаарын жар салынат. Ырдын тарбиялык мааниси □т□ эле күчтүү.

3-студент: "Ук кыргызым"

Ук бардыгың,Бул жарлыгым –Жан дүйнөмдүн жаңырыгы,Жанар тоодойЖарып чыккан көөдөндү. Ырды окуунун □зү эле □т□ эле жоопкерчиликтүү болду. Себеби акын окурмандын жан дүйн□сүн козгоп, патриоттук сезимин ойготуп, ар намыска чакырыуу менен жазган. Тарыхта кыргыз эли үчүнчү кылымдардан тарта □з тилин, каада-салтын, ырым-жырымын, адабиятын, маданиятын, искусствосун жоготпой, муундан-муунга сактап келген. Эл башына кандай гана коогаландуу күнд□р келбесин, ачарчылык, жокчулук болбосун ашын тең б□лүп, душмандардан ынтымактуулук менен коргонуп келишкен. Улуу Ата мекендик согушта к□п улуттун □күлд□рү бир гана идеяны тутунушуп, бир колдон жең, бир жакадан баш чыгарып атаандаштарын алыстаткан.Бабабыз Манастын кыргыздын жерин кытайлардан калкалап, улутту улут катары сактап калгандыгытарыхта айтылып келе жатат. Ал эми соңку мезгилдерде айрым бир атка минерлердин □з кызыкчылыктары үчүн калкты ар кандай жердешчиликке, катмарларга б□лүп жатышы байкалат.

4-студент:

“ТИЛИМ МЕНЕН УЛУТМУН»

Эй жарандар,
Эрендер,
Бектер жана берендер,
Эл баштаган кеменгер,
Мейли бакыр,
Мейли баатыр… -
«МЕН КЫРГЫЗМЫН» дегендер!
Зоок үчүн келгеним жок бу жерге.
Соболум бар
Айта турган силерге.
Бир АТАЖУРТ,
Бир АСАБА,
Бир АЖО бар бир элде. Акындын патриоттуулукка сугарылган бул ыры ар бир окурмандын ички сезимин жаралап, ойлондурат. Мында эне тилибиздин тарыхынан тартып азыркы учурдагы абалына чейин кыска, таамай с□зд□р менен чагылдырып, тилдин кылымдардан бери □чп□й келе жаткандыгын, тилибиз дагы, динибиз дагы кыргызэкендигин, керек болсо мал дагы □з тилинде сүйл□й тургандыгын, ал эми кыргыздар □ңү кыргыз болуп туруп, □з тилин чангандыгын, малдан дагы т□м□н түшүп калгандыгын чыркыраган чындык менен далилдеген. Автор кыргыз тилинде к□ч□д□гү жарнактар жазылсын, бала-бакчалардан тартып кыргыз тил сабагын окушсун, улут тилин к□ч□ тили эмес баалуу тил болуусу үчүн атайын токтомдорду чыгарышсын, чогулуштар жалаң гана кыргызча □түлсүн, иш-кагаздардын бардыгы □з тилибизде жүргүзүлсүн, тил гүлд□п-□ссүн деген сунуштарын ыр аркылуу элибизге билдирген.

Тирүүчүлүк сезилбесе,
Турмуш өлдү деп билем,
Түндө жаркып көрүнбөсө,
Жылдыз өлдү деп билем,
Кыргыз тили сүйлөнбөсө,
Кыргыз өлдү деп билем! деген саптары ырдын кульминациялык чегин аныктайт. Кыскасы, улутту улут катары кармап турган ыйык белги бул биздин тилибиз, эгер аны жоготуп алсак анда эл дагы жок болооруна ишенген акын бизге ушул унутулгус, түб□лүк ырын тартуулады.

Адабияттар

1. Бөбөгүм:Ырлар. – Ф.: Кыргызокуу педмамбас, 1964. – 28 б.
2. Кичинекей манасчы:Поэма. – Ф.: Мектеп, 1966. – 48 б.
3. Ленин жүрөктө:Поэма. – Ф.: Мектеп, 1966. – 48 б.
4. Тай күлүк.Ф.: Мектеп, 1967. – 23 б.
5. Таң шоокуму:Ырлар. – Ф.: Кыргызстан, 1968. – 102 б.
6. Ичиң күйсө...:Сатиралар, тамсилдер, эпиграммалар, арноолор. – Ф.: Кыргызстан, 1970. – 100 б.
7. Мекеним менин жүрөктө.– Ф.: Мектеп. 1970.
8. Карабай.– Ф.: Мектеп, 1971. – 18 б.
9. Биз – аталар мурасы: Ырлар жана поэма. – Ф.: Кыргызстан, 1974. – 77 б.
10. Биз-аталар мурасы: Ырлар жана поэма. – Ф.: Кыргызстан, 1978. – 107 б.
11. Шаркыратма: Ырлар. – Ф.: Мектеп, 1976. – 37 б.
12. Турмуш агымдары: Ырлар, сатиралар жана поэма. – Ф.: Кыргызстан, 1978. – 107 б.
13. Закымдар: Ырлар. – Ф.: Мектеп, 1979. – 160 б.
14. Сур улак: Поэма-жомок. – Ф.: Мектеп, 1980. – 17 б.
15. Эңсөө: Ырлар жана сатиралар. – Ф.: Кыргызстан, 1981. – 100 б.
16. Белес: Ырлар жана сатиралар. – Ф.: Кыргызстан, 1984. – 240 б.